

Litiumin indusoima heikentynyt munuaisfunktio

Apteekkiin tulee 63-vuotias nainen hakemaan kaksisuuntaisen mielialahäiriön lääkkeitä, sillä Lito® on päässyt loppumaan. Lääke on ollut käytössä asiakkaalla useamman vuoden. Farmaseutti kysyy lääkkeen toimittamisen yhteydessä kontrollikäyntien toteutumisesta. Asiakas kertoo, että on käynyt kontrolleissa, mutta edellisestä kerrasta on jo aikaa. Keskustelun aikana asiakas kysyy, auttaisikohan jokin vitamiini, kun olo on ollut vetämätön ja lähiaikoina on ollut usein päänsärkyä, nivelvaivoja ja väsymystä.

ASIAKAS APTEEKISSA

teksti IIDA TOLVANEN, ELINA TIKKANEN, SIIRI NIEMELÄ, VENLA TYNI

Kaksisuuntainen mielialahäiriö on krooninen mielenterveyshäiriö, jonka oirekuvaan kuuluu vaihtelevia masennus-, mania-, hypomania- tai näiden sekamuotoisia jaksoja. Joskus esiintyy oireettomakin jaksoja. Tarkkaa esiintyvyyttä Suomessa ei tunneta, mutta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportin mukaan vuonna 2018 psykiatrisessa sairaanhoidossa hoidettiin noin 11 000 potilasta ja näistä 2 150 potilaalla oli vähintään yksi hoitjakso vuodeosastolla.

Kaksisuuntaista mielialahäiriötä hoidetaan psykiatrian erikoissairanhoidossa. Lääkityksessä keskeistä on ylläpitohoito, johon kuuluu mieltä tasaavat psykoosilääkkeet. Näistä litium, jonka vaikutukset havaittiin sattumalta vuosikymmeniä sitten, on edelleen hoidon perusta.

Hypomaniassa ylläpitolääkkeen annosta voidaan nostaa ja käyttää lyhytaikaisesti toisen polven psykoosilääkettä (olantsapiini, aripipratsoli). Mahdollisessa maniajaksoissa käytetään kahta lääkettä samanaikaisesti, yleensä toisen polven psykoosilääkkeen kanssa litiumia tai valproiinihappoa. Harva potilas hyötyy masennuslääkityksestä ylläpitolääkkeen lisänä depressiojaksoissa.

Asiakkaan lääkitys

Litium lieventää tai estää äärimmäisiä mielialan vaihteluja, jotka ovat tyypillisiä kaksisuuntaiselle mielialahäiriölle.

Hoidon tavoitteena on vähentää mania- ja depressiivisten jaksoiden esiintymistä ja tasata mielialanvaihteluita sekä parantaa elämänlaatua.

Litiumin vaikutusmekanismi solutasolla on monimuotoinen, eikä aivan tarkkaan tiedossa. Litium vaikuttaa solukalvojen natrium-, kalium- ja magnesiumtasapainoon. Se estää myös inositolifosfolipidien kierron solukalvossa, joka vähentää solun reaktiivisuutta. Solun vasteet serotoniinille, dopamiinille ja noradrenaliinille heikkenevät litiumin vaikutuksesta. Lisäksi tapahtuu muutoksia serotoniinin ja katekoliamiinien metaboliassa, sekä syklisen adenosinimonofosfaatin pitoisuus vähenee solun sisällä.

Litiumin kohdalla farmakokinetiikka muuttuu ikääntyessä, kun jakaantumistilavuus ja munuaispuhdistuma vähenvät, joten iäkkäillä annosta tulee pienentää ja litiumin pitoisuutta tulee seurata vähintään kolmen kuukauden välein.

Litiumin (Lito®) aiheuttamia yleisiä haittavaikutuksia ovat ataksia eli liikkeiden koordinaation häiriö, väsymys, päänsärky ja lihasvapina. Litiumilla on useita yhteisvaikutuksia muiden lääkkeiden kanssa, esimerkiksi tiatsididiureetit vähentävät litiumin munuaispuhdistumaa ja voivat nostaa veren litiumpitoisuuden jopa toksiselle tasolle. Myös tulehduskipulääkkeiden, ACE-estä-

jien ja SSRI-lääkkeiden käyttöön liittyviä yhteisvaikutuksia litiumin kanssa.

Lito® otetaan suun kautta tabletteina. Ylläpito- ja hoitodossa tulisi pyrkiä yhteen tablettiin päivässä (300 mg), mutta aloitusannos on usein suurempi (600–900 mg päivässä).

Ongelman kuvaus ja mahdolliset mekanismit

Asiakkaan oireet (väsymys, nivelvaivat, päänsärky) voivat johtua heikentyneestä munuaisfunktioista litiumhoidon seurauksena. Oireet voivat myös johtua litiumin haittavaikutuksista, mutta on tärkeää käydä tarkistamassa oireiden syy.

Litiumin eliminoituu lähes kokonaan munuaisten kautta ja tutkimuksissa munuaisten toimintaa kuvaavan GFR-arvon on havaittu laskevan litiumhoidon aikana sekä kasvattavan kroonisen munuaisten vajaatoiminnan riskiä.

Jos henkilöllä esiintyy tubulaarista epämuodostumaa, riski vajaatoiminnalle on suurempi. Naisilla munuaistoiminnan heikkeneminen on yleisempää kuin miehillä. Litium on munuaistoksinen lääkeaine, joka voi aiheuttaa nefroneiden atrofian seurauksena jatkuvan ja palautumattoman munuaisvaurion. Tästä syystä asiakkaan on syytä käydä lääkärin vastaanotolla kontrollissa (litiumin seerumpitoisuuden mittausta ja munuaisfunktion arvio).

Lähteet: Duodecim lääketietokanta. Haettu 2.2.2023. www.terveysportti.fi • Duodecim lääkkeet ja munuaiset. Haettu 2.2.2023 www.terveysportti.fi • Gupta S, Khatgir U. Drug information update. Lithium and chronic kidney disease: debates and dilemmas. *BJ Psych Bull.* 41: 216–220, 2017 • Harrison P, Cipriani A, Harmer C ym. Innovative approaches to bipolar disorder and its treatment. *Annals of the New York Academy of sciences* 1366: 76–89, 2016 • Kaksisuuntainen mielialahäiriö. Käypä hoito -suositus. Suomalainen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Psykiatryhdistys ry:n ja Suomen Nuorisopsykiatrisen yhdistyksen asettama työryhmä. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim 11.02.2021. www.kaypahoito.fi Koponen H, Leinonen E, Isohanni M: Vanhusten psykoosit ja niiden hoito. *Suom Lääkäril* 13: 883–888, 2015 • Korpi E, Piepponen P: Kaksisuuntaisen mielialahäiriön lääkehoito. Kirjassa *Lääketieteellinen farmakologia ja toksikologia*. Kustannus Oy Duodecim 3.12.2018. Artikkelin tunnus: lft00129 (018.070). www.oppiportti.fi

Asiakkaalle kerrottavat asiat:

- › Oireiden perusteella on syytä ottaa yhteys lääkäriin, sillä oireet voivat liittyä litium-lääkitykseen.
- › Kontrollikäynnit ovat erittäin tärkeitä litiumlääkityksen aikana munuais-toiminnan seuraamiseksi.
- › Vitamiinit tuskin auttavat ratkaisemaan tätä ongelmaa, mutta niitä voidaan käyttää monipuolisen ruokavalion tukena.

Asiakas apteekissa -palstaa kirjoittavat Itä-Suomen yliopiston farmasian opiskelijat Lääkehoito ja neuvonta 2 -opintojakson osatyönä. Asiasisällön tarkastavat opintojakson opettajat FaT Niina Karttusen johdolla.

PUHEENJOHTAJISTOLTA

Palstalla vuorottelevat puheenjohtajat.

Jotain uutta ja jotain vanhaa

Suomen Farmasialiitto elää sykleissä organisaationsa eri portailla niin alueellisesti kuin valtakunnallisella tasolla. Näin vuoden vaihtuessa saamme uusia aktiiveja mukaan entisten rinnalle tekemään arvokasta edunvalvontatyötä jäsenemme parhaaksi.

Liiton hallituksen kokoonpano tarkistetaan vuosittain, kun puolet hallituksen jäsenistä on erovuorossa. Uusia kasvoja saadaan mukaan liiton toiminnan strategiseen suunnitteluun ja muutama vanha puolestaan jatkaa, jotta tieto säilyy ja toiminta soljuu mutkattomasti vuodesta toiseen.

Hallitus pohtii toiminnan suuret linjat, ja puheenjohtaja vie sen jälkeen jäsenemme viestin niihin pöytiin, joissa alaamme koskevista asioista päätetään. Jäsenistön toiveita, ideoita ja palautteita kuunnellaan herkällä korvalla liiton toimistossa. Myös tiivis yhteistyö eri sidosryhmiemme kanssa vie farmaseuttista viestintämme eteenpäin.

Hallitus saa tietoa ja aloitteita liiton verkostoilta, neuvottelukunnilta, aluejohtoryhmiltä ja yksittäisiltä jäseniltäkin. Opiskelijajäsenien kannanotot tulevat opiskelijajyhdistyksemme kautta. Hallituksessa on edustus kaikilta työskentelysektoreilta, ja siellä pääsee laaja-alaisesti pohtimaan koko alaa koskevia asioita.

Neuvottelukuntien kokoonpanot ovat myös muuttumassa vuoden vaihteessa. Niitä on perustettu jäsenistömmme työskentelysektoreiden mukaan. Itse olen mukana apteekkisektorin neuvottelukunnassa, joka keskittyy työssään avoapteekkien edunvalvontatyöhön. Kommentoimme tarvittaessa lausuntopyyntöjä apteekkiasioissa, seuraamme työmarkkinatilannetta ja osallistumme tiiviisti työehtosopimusneuvotteluihin. Neuvottelukuntatyö antaa todellisia vaikuttamisen mahdollisuuksia, koska siellä tehdyt päätökset käsitellään tes-neuvottelupöydässä, ja aikanaan sopimuksen synnyttyä nämä asiat sitten siirtyvät sinne apteekin arkeen.

Alueverkostot järjestävät tapahtumia ja koulutuksia monipuolisesti. Näissä tapahtumissa pääsee tapaamaan oman alueen kollegoja, ja tämä kollegiaalisuus onkin sellainen voimavara, jota kannattaa hyödyntää.

Liitto näkyy myös työpaikalla. Onhan sinunkin työpaikallasi luottamushenkilö? Loppuvuodesta luottamushenkilövaaleja on käyty monilla työpaikoilla ja monella luottamushenkilöllä alkaa uusi nelivuotiskausi vuoden vaihteessa. Onnea edunvalvontatyöhön!

Itse onnea joulun aikaa sekä onnea ja iloa uudelle vuodelle 2024.

MIKA LÄTTI

Suomen Farmasialiiton varapuheenjohtaja

Jäsenistön toiveita, ideoita ja palautteita kuunnellaan herkällä korvalla liiton toimistossa.